

Mátyás és Itália

A 13-14. században rendkívül színes itáliai paletta, melyet városállamok, köztársaságok, királyságok, hercegségek, tartományok, grófságok és úrgrófságok szinte megszámlálhatatlan tömege tarkított, a 15. század közepére, s azt követően nagy erővonalak mentén rendeződött.

A nápolyi Aragoniai-ház fennhatósága alá vonta Amalfit, Gaetát, Aversát, Pugliát, Calabriát, Tarantót, rokonsága révén kézben tartotta Sardegnát, Sziciliát, Piombinót és Barit.

A pápaság is igyekezett minden eszközzel terjeszkedni, a szomszédságában meggyengült városállamokat védnöksége alá vonni. A század közepétől Benevento, Salerno, Capua, Viterbo, Roma, Spoleto, Perugia, Bologna a pápa uralma alatt áll, fennhatóságát elismeri Ancona, Urbino és Cesena is.

A Sforzák kezére került Milano megszállja vagy befolyása alá vonja Imolát, Fidenzát, Colornot, Piacenzát, Parmát, Cremonát, Lodit, Forlít, Paviát, Novarát, Savonát és kihasználva a Campofregosi család és a város belső harcát, időszakonként /a század végétől tartósan) aláveti Genovát és Corsicát is. Aragoniai Ferdinánd adománycént a család egyik tagja, Sforza Maria Sforza megszerzi Bari városát, így közvetlen kapcsolatba kerültek a nápolyi uralkodóval.

Nagy lendülettel gyarapítja területét a Velencei Köztársaság, amelyben a hatalom a leggazdagabb családok körében vándorol kézzől kézre. Politikai, gazdasági nyomással, fegyveres erővel bekebelezi a környezetében lévő államokat: Ravennát, Vicenzát, Padovát, Bresciát, Trevisót, Feltrét, Friulit, Istriát, Bellundót, Triestet, Trentót, Polesine di Rovinót, Bergamót, Veronát.

A franciák és a Sforzák befolyásától sem mentes Savola és Piemonte Torino, Ivrea és -- családi kapcsolatai révén -- Monferrato ura csupán. A korábban erős Firenze a Mediciek irányításával Pisát veti alá. A d'Esték, -- Ferrara urai -- Modenára, Mirandolára, Reggio nell'Emiliára terjesztik ki fennhatóságukat. A Malatesta család Mantovát és Riminit tartja kézben. Faenza a Manfrediek, Monaco a Grimaldiak kezén marad. Siena és Lucca megőrzik köztársasági államformáikat.

Amikor tehát Mátyás király és Itália viszonyáról beszélünk, lényegében a legjelentősebb erőt képviselő központokat kell figyelmebe vennünk: Velencét, Milánót, a Pápaságot és Nápolyt, a kisebbek közül pedig Ferrarát és Firenzét. Természetesen annak tudatában, hogy ez az egységesülési folyamat ekkor még nem zárult le, az útkeresést az érdekelt felek alig fél évtizedenként átszerveződő, az erőviszonyok átrendeződését eredményező szövetségi rendszerei jelzik. A szövetkező vagy szembenálló felek még nem érzékelik, hogy a keletet elzáró erős oszmán hatalom politikája, a földrajzi felfedezések, s a kereskedelmi utak nyugatra tolódása révén Itália az európai fejlődés élvonalából hamarosan annak periferiájára fog kerülni, de ennek az integrációs folyamatnak a lefékeződése, majd elakadása már előrevetíti Cinquecento-beli hanyatlásának árnyékát.

Ebben a nagy politikai rugalmasságról tanúskodó korszakban Velence mozgástere látszik a legkorlátozottabbnak, hiszen helyzetét meghatározza közvetlen szomszédsága a nem mindig baráti német-római császársággal, továbbá az a tény, hogy tulajdonképpen ez az adriai városállam a délnémet területek bankára, kereskedelmének mozgató tényszerője, ugyanakkor határos a török birodalommal, melynek jóindulatától vagy ellenséges hozzáállásától függ a városállam gazdasági erejét meghatározó levantei kereskedelmi utak járhatósága, és amelynek területébe velencei kereskedelmi bázispontok épültek be. A közvetlen török veszély miatt indokolt jó kapcsolatot kiépítenie a szintén veszélyeztetett Magyarországgal, amelynek egy részét (Dalmáciát) megszállva tartja, s ugyanezen okból támaszkodnia kell a pápaságra is, noha a változó itáliai szövetségi rendszerek többször szembeállítják azzal.

Mátyás magyar királlyá választását tehát nagy megkönnyebbüléssel fogadták Velencében, mert a Cillei-örökség révén határaikra közvetlen veszélyt jelentő III. Frigyes ellensúlyozására alkalmasnak ítélték, s családi hagyományai miatt -- melyeket Mátyás sem mulasztott el hangsúlyozni -- a török ellen is mozgósítható szövetségest láttak benne. A velencei követ részletesen számol be az ifjú király török ellen vonuló seregéről, s a Signoria melegen támogatja az új pápa, Enea Silvio Piccolomini nagyszabású, elsősorban Magyarországra építő törökellenes elképzeléseit, melyek realizálására ült össze

1459 nyarán a mantovai zsinat. Ezen kipróbált condottierék — Sigismundo Malatesta és Francesco Sforza — is elfadták terveiket.

A zsinat — mivel csak a közvetlenül érintettek legszűkebb köre jelent meg — gyakorlatilag kudarcba fulladt. Behizonyosodott, hogy a török ellen egy nagy szabású katonai akció — összeurópai keresztteshad, hajóhad és az oszmánok keleti ellenfeleinek összefogásával — már kivitelezhetetlen álom, marad tehát az úgynevezett "kis megoldás", a közvetlenül veszélyeztetett országok összefogása.

A jól induló együttműködés azonban hamarosan megfeneklett, bár Mátyás balkáni katonai fellépésével egyidőben a velenceiek is elfoglalták Moreát, s a pápával együtt segíélyezték Magyarországot (1459 és 1464 között 80 ezer arannyal, ami kb. 1500 lovaskatona egy évi zsoldja). Am a Signoria félt attól, hogy a megerősödő magyar király visszaveheti Dalmáciát, "amely kulcs és hídfő" minden Velence-ellenes támadáshoz, s ezért igyekezett befolyása alá vonni a horvát bánokat, s titokban támogatni a magyar terveket keresztelző bosnyák és humi törökvészeket, illetve alkalmas pillanatban megvonni a pénzügyi támogatást Mátyástól.

A magyar király II. Pius halála és az ebből következő "anconai kudarc" után rádőbent, hogy a törökellenes harc ügye nyugaton csupán "diplomáciai fogás". De azt is jól tudta, hogy a töröktől visszafoglalt Jajca a Frangepánoktól megszerzett Klis és Knin váraival "Dalmácia, Isztria, Itália és Németország kapuja", amelynek birtokában Velence bármikor egyezkedésre kényszeríthető. Az sem maradt rejtve Mátyás előtt, hogy a III. Frigyessele kötött egyezségének esetleges következményeitől féltő köztársaság vele szemben a német-római császár barátságát keresi. Így aztán nem lehet azon csodálkozni, hogy a törökellenes támadó hadműveleteket feladva — bár 1465-ben még hivatalosan elutasította a török békeajánlatát — gyakorlatilag magára hagyta a pogány ellen 1479-ig szinte egyedül harcoló Velencét, amely egymás után veszítette el keleti kereskedelmi támaszpontjait, köztük legfájdalmasabb veszteségét, az euboiai Nagropontét (1469). Igaz, közben a magyar király számtalanszor keltette készülő török támadás híreit, s szinte évente kért segíélyt törökellenes harcához, de érdemi katonai vállalkozásra sort nem kerített.

Mátyás 1464-ben Podjebrád György és XI. Lajos francia király páraelenes szövetségi ajánlatát visszautasította és ezzel újabb, koronáját veszélyeztető politikai lavinát indított el. A francia király zsinat összehívására tett követeléséről hajlandó lett volna lemondani, ha a pápa a nápolyi királyságot elveszi I. Ferdinándtól, akit törvénytelen származása miatt "bastardo"-nak neveztek, s jogos örökségként a Magyarországra vonatkozó jogigénnyel együtt René d'Anjou fiának, János calabriai hercegnek adja hűbérül. Ennek a cselszövésnek a következtében estek kútba azok a házassági tervek, amelyek a magyar király nápolyi vagy milánói kapcsolatait erősíthették volna. Ha Mátyás e tervek meghúzásában a velencei diplomácia kezét sejtette, nem alaptalanul tette ezt, hiszen III. Frigyes, hosszas puhatalódzás után, 1468-1469 fordulóján "titokzatos utat tett Rómába", valószínűleg fia, Miksa cseh és a magyar királyságának elismertetésére, s közben titkos tárgyalásokat folytatott Velencében is. A Signoria makacsul ragaszkodott saját érdekeihez, de kiszolgáltatta Frigyesnek a magyar királlyal is kapcsolatot tartó stájer lázadókat. Mátyás is óvatos volt, nem csatlakozott Milano és Firenze Velence-ellenes szövetségéhez, amde 1468-tól olyan modus vivendit hozott létre a törökkel, hogy annak portyázói magyar területeken áthaladva támadhatták Dél-Ausztriát s Velence tartományait (rövid tíz év alatt tucatnyi ilyen akcióra került sor). Velence mind az Anjouk, mind a Habsburgok magyarországi trónigényének ismeretében szövögette intrikus terveit Mátyás ellen: nagy a valószínűsége ugyanis annak, hogy a Mátyás legitimitását megkérdőjelező Vitéz János—Janus Pannonius-féle összeesküvés szálai is hozzá vezettek.

Időközben kirajzolódtak annak a szövetségnek a körvonalai is, amelyet a burgundiai Merész Károly hívott életre, hogy elszigetelje és körülzárja XI. Lajost és René d'Anjou. A résztvevők sorában (Burgundia, Elzász, Tirol, Anglia, a Pápaság, Milano, Firenze, Nápoly, Aragonia, Kasztília, Portugália) ott találjuk az Anjou-restauráció lehetőségét kizárni törekvő magyar királyt is, aki ezt a röppant erősnek tűnő szövetséget felhasználhatónak ítélte riválisa, III. Frigyes fékentartására is. Ekkor kezdődik a kapcsolataik szorosabbra fűzését célzó diplomáciai tapogatódzás a szintén Anjou

jogigény ellen küzdő Nápolyal, s merül fel Mátyás és Beatrix házasságának lehetősége is. (Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy míg Mátyás cseh háborújával van elfoglalva, melyet a III. Frigyeszel való szövetsége, majd a pápa által meghirdetett eretnekellenes kereszteshad jegyében indított, és európai méretű terveket szövöget trónja oltalmára, 1471-ben kihasználatlanul hagy egy nagy lehetőséget: nem vesz részt abban a Velence által szervezett törökellenes háborúban, amit az Adria királynője, Uzun Hasszán, az alanijai emír és a rhodosi johanniták viselnek.)

Éppen akkor, amikor Mátyás jegyet vált 1474-ben I. Ferdinánd nápolyi király leányával, Beatrixszel, indul meg a konstanzi unió rajnai városalban a burgundiai herceg körül kialakult szövetség bonnlása: egymás után hagyják el azt a rajnai városok, a svájci kantonok, Anglia, Velence és mások. És a fényes menyegzőjüket követő tizedik napon, 1477. január 5-én a konföderáció feje, Merész Károly is elesett a Nancy melletti ütközetben. Az óriási szerveződésből csupán nápolyi rokonsága maradt Mátyás mellett: apósa, Ferrante il Bastardo, annak testvére, Szicília és Aragonia királya, sógora házasságával a milánói Sforzák, és sógora révén Ercole d'Este, Ferrara ura. A törökkel ismét háborúságba keveredett királynak segélypénzt küld Velence és Firenze is, de még így sem terjeszti ki hadműveleteit Szabács vidékén túlra.

Amikor Miláno ura, Galeazzo Maria Sforza meghal, Mátyás azt javasolja III. Frigyesnek, hogy annak fia, Gian Galeazzo helyett az ő sógorának, Federico d'Aragonának, adja át Milánót, elutasítása után pedig azon mesterkedik, hogy rábírtja Milánót a pápa és Nápoly ellen a Firenzével és Velencével kötött ligájukból való kilépésre. Ugyanakkor viszont elutasítja apósának a kérését is, hogy oldalán avatkozzék be az említett liga elleni háborújába.

Hosszú, 16 évi hadakozás után, 1479 februárjában Velence békét köt a törökkel, amelynek égető, portyázó csapatai hamarosan a magyar határt dúlják, s október elején Hasszán-oglu Isza bég félszáz ezres csapata Erdélyre tör. A kenyérmezei diadal után Mátyás a pápához írott levelében nyíltan megvádolja Velencét, hogy az uszította rá a pusztító hordát. Ugyanakkor ő maga is szándékosan meggyengítette

boszniai helyőrségeit, hogy lehetőséget teremtsen a török portyázásoknak Friuli és Krajna felé, Magyar Balázst pedig a velencei védnökséget élvező Frangepánok és Veglia szigete ellen küldte, akiknek megszolgáltatására viszont felvonult a velencei flotta. A Signoria jól felfogott politikai érdekből -- Ferrara megszerzését remélve -- állt a pápaság oldalára, s így velük szemben Nápoly, Ferrara, Miláno és Firenze képezett szövetséget. Mátyás ebbe sem lépett be. Az új koalíció jegyében Velence visszavonta csapatainak jelentős részét az Adria keleti partjairól és sugalmazására a török Gedik Achmed pasa vezérletével 1480 augusztusában expedíciós sereget dobott át Itáliába, amely elfoglalta Mátyás apósának területén Otranto városát és vidékét. A szemforgató diplomáciára mi sem jellemzőbb, mint hogy a Velence ígérétében bízó török parancsnokok azzal biztatták harcosaikat: hamarosan Rómában a Teveréből itathatják lovaikat, ugyanakkor a Rómába vezető utat erős velencei egységek állták el. Mindez akkor történt, amikor a pápa -- kezeit mosogatva -- legátus útján engedélyezte, hogy Mátyás ebben az évben búcsúpénzeket szedjen törökellenes harcaihoz. Az esztendő végén Mátyás apósa tehermentesítésére Boszniában, Kinizsi pedig Szerbiában támadja a törököt, tavasszal pedig 700 zsoldost küld Magyar Balázs vezetésével az Otranto felmentéséért harcoló seregbe. A sikeres akció után viszont apósát arra biztatja, hogy mielőbb kössön békét a törökkel, mert ő további segítséget nem tud nyújtani neki.

Bár Itália-szerzte "Te deum"-mal ünnepelték meg, mégsem ösztönte sem Velencét, sem a magyar királyt török elleni szervezkedésre az a tény, hogy 1481 májusában meghalt II. Mohamed szultán, s az örökébe lépő fia, II. Bajazid ellen öccse, Dzsem fellázadt, majd Egyiptomba, onnan pedig Rhodosz szigetére menekült. A johanniták nagymestere befogadta és harcában támogatásáról biztosította őt -- ígéretet csikarva ki tőle különféle kedvezményekre és kiváltságokra. Ennek birtokában sikeresen zsarolta meg Bajazidot, akivel megegyezett, annak öccsét "életfogytiglani őrizetre" Franciaországba küldte. Velence is, Mátyás is kérte törökellenes harcához a herceg kiadatását a maga számára, de a titok ismerői ezt rendre megtagadták. /Velence végül mégis hasznot tudott húzni belőle, mert a hányatott

életű török herceget némi diplomáciai engedmények fejében 1494-ben velencei bérgyilkosok -- brávók -- ölték meg.)

Időközben felfigyelt a nepotizmus magyarországi lehetőségeire Beatrix nápolyi rokonsága is, s kérésükre pl. Mátyás a megüresedett esztergomi érseki széket a királyné öccsének, Aragoniai Jánosnak adta, majd ennek halála után Beatrix mindössze 7 éves unokaöccsének, Ippolito d'Estének adományozta, ezért aztán ellentéte tovább fokozódott a pápával.

Am, amikor a pápaság és Velence 1482 tavaszán Ferrara ellen támad, Mátyás nem mozdul, sőt a nápolyi liga felkérésére olyan csillagászati összeget említ hadviselési költségként, hogy el kell állniuk szándékuktól. Ugyanakkor IV. Sixtusnak is, aki a török ellen unszolja, nyersen kijelenti, hogy az összes pápai segélyből legfeljebb tíz lovaskatonát tudna felfogadni. Vádolja a főpapot azért is, mert -- bár szavakban a megbékélést szorgalmazza -- valójában semmit nem tesz III. Frigyes megfélemezésére, aki "váltakozva lázította fel ellene hol a csehakat, osztrákokat, lengyeleket, hol meg magukat a magyarokat, valahányszor az ország határvidékeire készült, hogy teljes erejét vessze be a barbárok ellen." Később (1484-ben) ugyanerre hivatkozva szövetséget ajánl Velencének a császár ellen. Javaslatát elutasította a Signoria, amely Dalmácia elvesztésétől tartott és titokban pénzelt, sőt a ferrarai háborút lezáró bagnolói béke után fegyveresen is segítette Frigyeset. Nyíltan azonban nem vállalta a császár és Ulászló Mátyás elleni együttműködést ajánló javaslatát sem.

Tíz évnyi házasság után nyilvánvalóvá vált a király számára, hogy Beatrix nem ajándékozhatja őt meg örökébe lépő fiú-utóddal, ugyanakkor hosszú harcokkal és fényes győzelmekkel sem képes Frigyeset az 1463-as örökösödési szerződés semmissé nyilvánítására rábírni, sőt VIII. Károly francia király személyében új trónigénylő is megjelent a színen. Frigyes 1486-ban megválasztatta fiát, Miksát német-római királlyá, hogy ezzel is jelezze jogos és kijelölt trónutód voltát. Mátyásnak tehát lépnie kellett, hogy a koronát a maga jelöltje -- Corvin János -- fejére tehesse. Mivel a velenceiek a franciákat Milánó elleni fellépésre ösztönözték, s azok el is foglalták a szomszédos Provence-t, Mátyás természetesen szövetségesének érezhette az apósa támogatásával hatalomra került Lodovico Sforzát,

ezért fia pozíciójának megerősítésére feleségül kérte annak unokahúgát, Bianca Maria Sforzát.

A Nápoly-ellenes francia politikát, amelyet erősített Velence, Firenze és a pápa szövetsége, Beatrix királyné is igyekezett — Bakócz Tamás révén éppen Velence közreműködésével — családjá francia házassági terveit szövögetve leszerelni. Ezzel akarva vagy akaratlanul keresztelte Mátyás elképzeléseit is. Mátyás, hogy a pápaságot jobb belátásra bírja, védnökségébe fogadta az apostoli szék fenntartósága alá tartozó, valójában azonban a vele szövetséges Velence ellenőrzése alatt álló Ancona városát, amelyet ezért a lépésért a pápa kiátkozott; a magyar király viszont, hogy békülékenységét bizonyítsa, később lemondott a város feletti védnökségről.

Mátyás, hogy Corvin János utódlását ideológiailag is megalapozza, udvarába fogadta a neves vándorhumanistát, Antonio Bonfini-t azzal a feladattal, hogy írjon egy, a Hunyadi-ház méltó felmagasztalását célzó magyar krónikát. Amikor a király betegsége súlyosabbá vált, Beatrix, nővére, Eleonora közvetítésével ferrarai orvosokat (Baptista Canót és Emano de Florenót) hozatott Budára. Az 1489. évben úgy tűnt, sikerülhet Mátyásnak nagy engedmények árán Frigyes-sel szemben Corvin trónigényét elismertetnie, de éppen az ő betegsége miatt kellett elhalasztani az e célból tervezett linzi megbeszéléseket. Tovább bonyolította a helyzetet, hogy Corvin János és Beatrix között eredendően ellenséges volt a kapcsolat, s Beatrix maga is utódlási igényeket támasztott, amelyek teljesítésére Nápolyból is próbálták ösztönözni a királyt.

Magától értetődő tehát, hogy számos találgatás és pletyka kapott szárnyra, amikor közvetlenül azt követően, hogy fia utódlása érdekében Budára országgyűlést hívott össze, Mátyás hirtelen leesett lábáról, s Ferrarai orvosai sem tudtak már rajta segíteni, 1490. április 6-án Bécsben meghalt. Így aztán az utódlás kérdése is lezáratlan maradt, de Corvin János és Bianca Maria Sforza — per procuram megkötött — házassága sem realizálódhatott.

Tehát Itália vezető államainak politikai kapcsolatát Mátyással részint tőlük független külső kényszerítő-erők befolyásolták, részint az önző, személyes érdekeiken felülemelkedni képtelen uralkodók, fejedelmek, városi előljárók (és családjaik) ingadozása, állhatatlansága határozta meg. Ebben a rendkívül képlékeny politikai

helyzetben a magyar király nem találta, nem találhatta meg a török és a német-római császár ellen legígéretesebb szövetségének tekinthető Velencével a tartósan szoros együttműködés lehetőségét, ugyanakkor házassága révén egy erejét veszített, bomladozó szövetségi rendszer leggyengébb láncszeméhez kapcsolódott trónja, majd utóbb a trónutódlás biztosítása érdekében, s ebből szükségszerűen következett, hogy halála után Magyarország általa meghatározott külpolitikai irányvonala összeomlott.

Dr. Sulyok Hedvig
főiskolai adjunktus